

Katedra sociálních věd

Filosofická fakulta, Univerzita Pardubice

POSUDEK OPONENTA NA DIPLOMOVOU PRÁCI

TÉMA: SVĚT BEZE SLOV

AUTOR: Jakub ŠVEC

VEDOUČÍ DP: Mgr. Tomáš Ryška, Ph.D.

OPONENT DP: PhDr. Adam Horálek, Ph.D.

Předložená práce Jakuba Švece se zabývá srovnáním symbolického a mimo-symbolického vnímání reality. Musím přiznat, že již při prvním čtení jsem pochopil, že tuto práci nebude lehké hodnotit. Práce je zajímavá již tím, jak rozporuplné pocity z jejího čtení mám a autor by na těchto mých pocitech mohl provádět samotný výzkum a ilustrativní případovou studii, která práci v předkládané podobě zjevně chybí.

Na jedné straně se jedná o opravdu unikátní práci. Autor přesvědčuje, že umí velmi dobře pracovat s jazykem (text je psán velmi čtivě), umí formulovat i složitější myšlenky a snaží se o strukturovanou podobu jejich explanací. Na úrovni diplomové práce se v tomto ohledu jedná o výrazně nadprůměrnou práci.

Dále oceňuji volbu tématu, byť zřejmě to se stává hlavním rozporuplným bodem práce. Domnívám se, že zvolené téma, byť bych jej nazval jinak než autor (svět beze slov), je pro antropologii podstatné a přínosné. Epistemologie lidství a světa kolem nás je předmětem antropologie. Ústřední myšlenka, že naše vnímání reality je zprostředkováno smysly a všechny smyslové vjemy jsou strukturovány do symbolů, skrze něž poznáváme, vnímáme a též sdílíme naše představy o realitě a že toto vnímání reality nás nedovádí k realitě a objektivnímu pohledu na ni, je velmi správná. Stejně tak je správné uvažovat i o nesymbolickém vnímání. Již se ale neztotožňuji s autorem na tom, že auto-antropologie je jediná ani ta správná cesta, jak k poznání těchto dvou podob vnímání reality dojít.

Idea výzkumu mimo-symbolického světa vyžaduje velkou míru abstrakce a hrozí sklouznutí a odchýlení od antropologie. To se obávám, že se v tomto případě právě stalo. Práce je spíše filosofického, místy psychologického založení, nikoliv však antropologického. Autor se v práci uchýlil k abstraktním formulacím bez jednoznačnějších příkladů, dokladů či metod, a tím z potenciálně nadějně odborného textu udělal kvalitní text, který ale spadá na pomezí beletrie a filosofie.

Velmi často se autor dopouští tautologického výkladu pojmů a práce s nimi často připomíná začarovaný kruh, kdy jsme téma probrali dostatečně do hloubky, ale nic nám z toho nevězelo a hlubší pochopení se nedostavilo, resp. dílčí výzkumný cíl nebyl nalezen. Zdroj těchto nedostatků práce vidím v autorově uchopení tématu. Na jednu stranu oceňuji fakt, že autor odmítl školometské oddělování teoretické a praktické části, kdy části na sebe často ani nijak nenavazují, ale na druhou stranu kritizují

to, že autor neprovádí zevrubnou rozpravu s literaturou. V případě takto myšlenkově náročného textu je to nezbytné. Tím nepopírám, že autor se opírá o mnoho kvalitních zdrojů literatury, převážně ale filosofického charakteru. Nicméně volba opěrných bodů není nijak kriticky nahlížena, není objasněno, jakého poznání bylo na tomto poli již dosaženo, nebylo ani diskutováno, jestli lze na tuto problematiku nahlížet jinak. Autor nedává čtenáři na výběr a prezentuje svou práci jako jediný správný pohled na téma. To se fakticky projevuje právě tím, že pracuje s mnoha termíny, které si definuje, aniž by např. porovnal jejich chápání u sebe samotného a u jiných autorů (přitom mnohé pojmy jsou značně neortodoxně pojaté – např. podvědomí s. 25 – srov. Freud, Jung).

Za nejproblematictější ale považuji metodologii celé práce, primárně pak v autorově epistemologii tématu. Autor vlastně s žádnou odbornou metodikou nepřichází, a když, tak je její odbornost velmi diskutabilní. Základní myšlenkou je výzkumný paradox (s. 19). Autor chce mluvit o světě mimo symboly, tedy světě beze slov, ale je si vědom, že tuto realitu může zachytit opět jen a pouze slovy. Nijak v celé práci nevysvětluje metodu a necituje teorii, která by říkala, jak lze něco takového provést. Navíc popis světa beze slov na příkladu auto-antropologie zasahuje základní myšlenky odborné vědecké práce – tedy porušuje principy replikovatelnosti, transparentnosti, ověřitelnosti a pro antropologii tolik typický princip intersubjektivnosti. Přitom tím nezpochybňuji umocněný perspektivistický rozměr relativismus, se kterým autor pracuje, ale jen namítám, že nelze ukazovat perspektivnost symbolismu pouze a jen na auto-antropologickém výzkumu. V poslední větě první kapitoly (s. 20) se píše, že celá práce je symbolickým konstruktem mimo-symbolického světa a že je zákonitě subjektivní. Jak lze ale u takové práce určit, zda se jedná o beletrii, kde taková fantazie (konstrukce konstruktů) je v pořádku, nebo o antropologickou studii, která má být metodologicky a teoreticky ukotvena a spadat do paradigmatického rámce disciplíny? V textu odpověď na takto zásadní otázku, která čtenáři vyplývá na mysl, není.

Kapitola druhá je dobrým popisem epistemologického relativismu – limitů lidského poznání reality. Nicméně se jedná o výklad poznatelnosti objektivní reality, což je koncept, který je objektem antropologie, ale ne jejím výzkumným předmětem. Jako předmět se nachází ve filosofii, možná, ve specifické podobě, i v psychologii. Na místě by bylo také vymezení použité metody vůči například kognitivní antropologii. Tento pocit je podložen také tím, že autor pracuje s mnohými termíny dle vlastních definic, které však nijak nekonfrontuje s pohledy druhých.

V celém textu se objevují formulace velmi mlhavého obsahu anebo filosofického charakteru. Jejich přítomnost v sociálně-vědním textu je v pořádku, avšak míra, s jakou se v textu objevují, a absence následné analýzy opět přenášejí celou práci spíše do oblasti beletrie. Autor například diskutuje potřebu „správného rozpoložení“ jako předpoklad vnímání mimo-symbolického světa. Avšak lze takové rozpoložení definovat, replikovat či snad ověřit? Jaké logické argumenty má autor pro to, aby takovou metodu mohl provést i bez těchto základních předpokladů odborného výzkumu? Jak lze obhájit nezpochybnitelnou a velmi rozměrnou subjektivitu takového výzkumu jako metodologickou? V jiné části autor píše, že „terénem je mentální stav a proces“ - avšak není toto spíše terén psychologie?

Rozsah auto-etnografického materiálu v textu je velký, avšak jedná se primárně o citace úryvků z deníků, které jsou spíše obecného a filosofujícího charakteru. To, co mi na práci tolik chybí, jsou ale příklady, doklady a podklady pro tvrzení o symbolickém a mimo-symbolickém světě.

Několik dalších poznámek k předložené práci formuluji níže formou otázek pro samotnou obhajobu:

Otázky vyplývající z textu:

1. Píšete, že „budeme hledat lidskou podstatu“ – Je ontologie lidského bytí předmětem antropologie?
2. Na s. 54 píšete: „Minulost uniká do mlhy a budoucnost je představována skrze tuto mlhu minulosti. Existence budoucího času je založena na naší zkušenosti, že po přítomnosti následuje další přítomnost.“ Obdobné úvahy jsou v celé práci rozestě ve velkém množství. Jsou to zajímavé myšlenky, ale samy o sobě nenesou žádnou vypovídací hodnotu či důkazní materiál. Jejich kumulace v textu činí tento text jen sledem myšlenek a názorů a pohledů a alegorií – tedy symbolů, kterými autor promlouvá. Vlastně jediný způsob poznání této reality je pak její bezmezná přijetí, není zde prostor pro kritickou analýzu, falzifikaci, neboť nejsou stanovena pravidla, jak lze taková tvrzení vyvrátit. Ale to už se ohybujeme mimo půdu vědy jako takové. V čem podle Vás tedy předkládaná práce odpovídá antropologickým metodám?
3. Na několika místech se uchylujete k umělým pokusům o definice. Např. na s. 59 definujete opět symbolický a mimo-symbolický svět, ale používáte tautologické formulace. Například v tomto případě obě definice začínají slovesem „nazírat“, ale to samo o sobě vychází z Nietzscheho perspektivismu (Radostná věda) jako opozice k zírání – nazírání je tedy zírání z určitého úhlu pohledu, který již dává realitě určitý rozměr, zatímco zírání je pouze pasivním příjmem vnějších podnětů. Není tato dichotomie kompatibilní s tou o symbolickém a mimo-symbolickém světě?
4. Stále píšete, jak jsou symbolický a mimo-symbolický svět odlišné (např. str. 47), ale v práci neposkytujete jediný ilustrativní (či reprezentační) důkaz. Stále se v této rovině pohybujete na mělčině a z pohledu antropologie tedy neposkytujete patřičný srovnávací materiál pro čtenáře. To je zřejmě částečně dáno právě tím, že jste provedl auto-antropologii, která srovnání znemožňuje, anebo si to alespoň myslíte. Můžete nám tedy nějaký ilustrativní příklad uvést?
5. Musí být symbolický a mimo-symbolický svět automaticky v dichotomním vztahu (s. 52)? Není to pouze symbolické vnímání vztahu obou světů?
6. Kapitola 5.3. „Ostatní zápisy“ rozhodně připomíná spíše appendix než kapitolu, měla by tudíž být až za závěrem.

Přes všechnu kritiku oceňuji autorovu odvahu se do takového tématu pustit. Psát o takovém pojmu je samozřejmě výrazně náročnější než provádět obligátní rozhovory a jejich následnou analýzu. Na práci je vidět, že autor si s ní dal opravdu záležet a je produktem dlouhodobého snažení, což je poznat jak ze struktury práce, tak i z její jazykové stránky. Na druhou stranu je takovou práci velice složité hodnotit. Pokud bych byl externí oponent pro práci obhajovanou na filosofii, zřejmě bych jako filosofický laik takovou práci hodnotil velice pozitivně. Na půdě antropologie ale mám s předloženou prací několik problémů. Když přemýšlím nad tím, co jako oponent práce mám posuzovat, docházím k tomu, že bych se měl zaměřit na tři hlavní kritéria:

1. Formální náležitosti
2. Prokázané dovednosti a znalosti
3. Obsahová správnost (logika, integrita myšlenek apod.)

Přestože autor předvedl kvalitní výkon po jazykové a formální stránce a současně prokázal schopnost nad daným tématem přemýšlet, docházím k závěru, že ve třetím bodě zásadně chybí. Práce je odchylená od předmětu studia antropologie. Jako taková by mohla možná být uznána (a

třeba za skvělou či unikátní) v oblasti filosofie, možná psychologie a možná v oboru zaměřeném na teorii vědy. Ale jako antropologická práce tato popírá stávající paradigma oboru – hlavně pak terénní výzkum a když výzkum, tak replikovatelný, ověřitelný či intersubjektivní. Jelikož je práce předložena v oboru antropologie, tvrdím, že z oborového paradigmatu tato práce antropologickou není. Nemohu ji proto ani doporučit k obhajobě. Jelikož ale posudek oponenta nevyklučuje samotnou obhajobu, jsem ve velkém očekávání výsledku obhajoby a diskuze, kterou tato práce vyvolá.

Práci nedoporučuji k obhajobě v oboru sociální antropologie a navrhuji hodnocení **nedostatečně**.

A handwritten signature in blue ink, appearing to read 'Horálek', with a long horizontal stroke extending to the right.

V Pardubicích dne 19.5.2017

PhDr. Adam Horálek, Ph.D.